

УДК 378.14

І. Є. Семененко

АНАЛІЗ ТЕОРЕТИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД»

© Семененко І. Є., 2015
<http://orcid.org/0000-0002-6171-0394>
<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.18970>

Статтю присвячено аналізу теоретичних підходів до визначення поняття «педагогічний супровід». У статті розглядаються різні типи педагогічного супроводу, визначено зв'язок педагогічного супроводу із поняттям «педагогічної підтримки», охарактеризовано завдання педагогіки підтримки. Також висвітлено особливості педагогічної підтримки іноземних студентів у процесі їхнього навчання в українських ВНЗ. Звертається увага на необхідність здійснення процесу навчання у спеціально організованому підтримувальному освітньому середовищі з визначеними компонентами. У статті обґрунтовано особливу значущість педагогічного супроводу у процесі професійного самовизначення людини та її професійного становлення.

Ключові слова: педагогічний супровід, педагогічна підтримка, професійне самовизначення, освітнє середовище.

Семененко И. Е. Анализ теоретических подходов к определению понятия «педагогическое сопровождение».

Статья посвящена анализу теоретических подходов к определению понятия «педагогическое сопровождение». В статье рассматриваются различные типы педагогического сопровождения, определена связь педагогического сопровождения с понятием «педагогической поддержки», охарактеризованы задачи педагогика поддержки. Также освещены особенности педагогической поддержки иностранных студентов в процессе их обучения в украинских вузах. Обращается внимание на необходимость осуществления процесса обучения в специально организованной поддерживающей образовательной среде с определенными компонентами. В статье обоснована особая значимость педагогического сопровождения в процессе профессионального самоопределения человека и его профессионального становления.

Ключевые слова: педагогическое сопровождение, педагогическая поддержка, профессиональное самоопределение, образовательная среда.

Semenenko I. E. Analysis of theoretical approaches to the definition of "pedagogical support"

This article analyzes the theoretical approaches to the definition of "pedagogical support". This article discusses the different types of pedagogical

support, relationship with the concept of “pedagogical support” and “pedagogical maintenance” is defined, the task of pedagogical support is described. Features of pedagogical support of international students during their training in Ukrainian universities are also highlighted. Attention is drawn to the need to implement the learning process in a specially organized supportive educational environment with certain components. The importance of special pedagogical support in the process of professional self-determination of human and professional development is grounded. Attention is drawn to the components to optimize the process of training students through their individualized according to the characteristics of the particular student. Also defined two types of adaptation: adaptation to training activities and adapting to new social environment; the features of social adaptation and the need for pedagogical support for educational adaptation are focused. The article highlights the special type of humanitarian pedagogical support – tutor support, the social roles of the teacher-tutor, psychological capacity of its activities.

Key words: *educational support, pedagogical support, professional self-learning environment.*

Зверненість до категорії педагогічного супроводу спричинило необхідність його концептуального дослідження. Етимологічно поняття «супровід» розглядається як таке, що містить спільні дії людей відносно один одного в їхньому соціальному оточенні. Крім того, семантичний аналіз цього поняття дозволяє зробити висновки про наявність у його змісті трьох компонентів: суб'єктів-попутників, особу, що їх супроводжує, та шлях, який вони проходять разом. При цьому визначальною у категорії «супровід» є характеристика, що визначає його соціальну взаємодію з оточенням, яке впливає на розвиток конкретної особистості впродовж життєвого шляху в різних соціальних ситуаціях.

Мета статті: проаналізувати теоретичні підходи до визначення поняття «педагогічний супровід».

Аналіз останніх досліджень. Питання педагогічного супроводу є предметом досліджень багатьох науковців. У дослідженнях останніх років увагу науковців зосереджено на процесах самості за умови допомоги та підтримки педагога (О. Газман, О. Казакова, А. Тряпціна); на реалізацію маніпулятивної моделі освіти (О. Соколова), на розвиток індивідуальності зростаючої особистості, диференціюючи форми педагогічної діяльності щодо вікових особливостей вихованців (В. Сластьонін, І. Колеснікова), на емпатійне

розуміння учня (Ф. Фрумін, В. Слободчиков); на педагогічну підтримку іноземних студентів у процесі їхнього навчання в українських ВНЗ (С. Чжефу).

Постановка проблеми. Водночас зазначимо, що у сучасній науковій літературі не існує достатньої кількості досліджень з проблем аналізу теоретичних підходів до визначення поняття «педагогічний супровід»

Виклад основного матеріалу. Поняття «педагогічний супровід» достатньо активно використовується науковцями з огляду дослідження ними різних аспектів взаємодії суб'єктів процесу навчання. О. Газман розглядає поняття «педагогічний супровід» [1] у зв'язку із виділенням ним у теорії та практиці освіти особливого напрямку – «педагогіки самосвідомості», який визначав педагогічну діяльність як таку, що стимулює у вихованця процеси самості за умови допомоги та підтримки педагога. Ідеї О. Газмана широко підтримуються іншими науковцями. Зокрема, О. Казакова та А. Тряпціна визначають, що процеси формування самості у освіті дитини спричиняють створення ним особистого образу життя, що здійснюється у вільному режимі вибору джерел інформації. Такий процес підвищує роль педагога як індивідуального консультанта. При цьому взаємодія учня та педагога визначається певним типом педагогічної діяльності. У ситуаціях, коли дитина не може самостійно справитись із утрудненнями або не визначає та не усвідомлює небезпеки, педагогічна дія реалізується у вигляді «опіки», «захисту», «турботи», а сам педагог відстоює інтереси вихованця в умовах загрози для дитини фізичної або психічної небезпеки, виступаючи у ролі «няньки», «адвоката», «служби 911». Такий тип педагогічного супроводу застосовується у тому випадку, коли вихованець є зовсім неспроможним орієнтуватись у проблемній ситуації.

Другий тип педагогічного супроводу – «наставництво» – засновано на принципі «роби як я» і застосовується педагогами в аспекті репродукції культурного досвіду незмінного вигляду: коли вчитель не бажає або не має можливості «витрачати» час на створення проблемно-пошукових ситуацій навчання; коли дорослий не дозволяє дитині виявляти самостійність, оскільки не вірить у її сили та творчі здібності.

Третій тип педагогічного супроводу має місце тоді, коли ступінь активності учня перевищує активність педагога, який виявляє педагогічну діяльність у вигляді «допомоги», «підтримки» і власне «супроводу». При цьому

вихованець може впоратись із проблемною ситуацією сам, але усвідомлює певні утруднення, а роль педагога виявляється у демонстрації йому способів та прийомів вирішення аналогічних ситуацій. Таким чином, педагога можна назвати «коректором» діяльності вихованця [2].

Отже, педагогічний супровід може реалізовуватись у різних формах педагогічної діяльності залежно від готовності вихованця виявляти свою самість і бажання та готовності педагога корегувати його особистісне зростання найбільш «м'яким» способом.

Тісний зв'язок педагогічного супроводу із поняттям «педагогічної підтримки» визначає О. Соколова [8], яка пов'язує його із реалізацією маніпулятивної моделі освіти, у межах якої дитина виступає як об'єктом впливу педагога, оскільки ціль та механізм її розвитку проектується викладачем, так і суб'єктом, оскільки суб'єктивно діє самостійно.

Завданнями педагогіки підтримки визначаються:

- установлення педагогом контакту із вихованцем, реалізація комунікації на принципах довіри та поваги;
- усвідомлення внутрішнього світу вихованця, його потреб, здібностей, інтересів;
- допомога вихованцю в самоусвідомленні особистого потенціалу, визначенні та вербалізації цілі особистого розвитку.

Посилаючись на ідеї О. Газмана, який акцентував увагу на підтримці того, що вже є наявним (але на недостатньому рівні), ми погоджуємось із тим, що діяльність педагогів має бути спрямованою на надання превентивної та оперативної допомоги вихованцям у вирішенні ними складних проблем, пов'язаних із успішним просуванням у навчанні та життєвим самовизначенням.

Слово «підтримка» виконує функцію сигналу допомоги тим, хто потребує допомоги.

Зв'язок понять «педагогічний супровід» та «педагогічна підтримка» простежується також у наукових дослідженнях В. Сластьоніна [7]. Визначаючи ці поняття різними формами педагогічної діяльності, науковець, однак, убачає їх спільність у орієнтації на розвиток індивідуальності зростаючої особистості, при цьому диференціює форми педагогічної діяльності щодо вікових особливостей вихованців: малюкам – турбота, молодшим – допомога, підліткам – підтримка, старшокласникам – супровід. Автор дотримується думки, що

педагогічний супровід – це вміння бути поруч із вихованцем, спрямовуючи його у найбільш ефективному для досягнення цілі напрямку.

Цікавим для нашого дослідження вважаємо наукові здобутки молодого вченого С. Чжефу, який торкається теми педагогічної підтримки іноземних студентів у процесі їхнього навчання в українських ВНЗ на початковому етапі навчання. При цьому поняття «підтримка» розглядається науковцем як допомога у набутті впевненості, підкріпленні позитивного, що вже є в структурі особистості іноземного студента, утримання від того, що заважає розвитку [9]. Автор підкреслює, що цей процес має здійснюватись у спеціально організованому підтримувальному освітньому середовищі, компонентами якого визначаються:

- соціальний (всі суб'єкти, що беруть участь у процесі адаптації іноземних студентів, їхні позиції та відносини між ними);
- просторово-предметний (архітектурно-ландшафтна та матеріально-технічна сфери навчального закладу);
- дидактичний (нормативні документи, що визначають зміст навчання, організацію навчального процесу, форми, методи та засоби навчання);
- позанавчальний (адаптаційно-виховна й дозвіллева діяльність).

Узагальнюючи підходи до змісту поняття «педагогічний супровід» визначаємо його різні трактування: як допомога підлітку у його особистісному зростанні, установка на емпатійне розуміння учня (Ф. Фрумін, В. Слободчиков); особлива сфера діяльності педагога, спрямована на залучення підлітка до соціально-культурних та моральних цінностей, необхідних для самореалізації та саморозвитку (А. Мудрик); система професійної діяльності педагогічної спільноти, спрямована на створення соціально-психологічних умов для успішного навчання та психологічного розвитку в ситуаціях взаємодії (М. Бітянова); неперервна (раніше спланована) діяльність, спрямована на попередження проблем [8].

Цінністю педагогічного супроводу є його технологічність, оскільки у процесі спільної взаємодії педагога та вихованця функції розвитку останнього конкретизуються, деталізуються відповідно досягнення спільно визначеної мети.

Функціонально значущим педагогічний супровід стає у процесі організації навчальної діяльності студентів вищої школи на засадах особистісно-орієнтованого навчання, провідною ідеєю якого є усвідомлення

необхідності створення умов для повноцінного формування особистості. Головною метою педагогічного супроводу студента є визначення перспективного напрямку його діяльності з орієнтацією на максимальний особистісний та професійний розвиток. Така мета може бути реалізованою за умови поєднання початкової та кінцевої цілей педагогічної діяльності відносно студента. При цьому початковою метою вважаємо визначення та формування якості фахової підготовки іноземного студента через вплив на його інтелектуальні, емоційні, мотиваційні, поведінкові ресурси. Кінцева мета визначає формування у студента професійної ідентичності. Отже, модель педагогічного супроводу визначається динамічністю, оскільки реалізується відповідно до конкретних гнучких цілей на кожному етапі взаємодії педагога та студента у процесі його професійної підготовки.

Педагогічний супровід дозволяє спрямувати діяльність його суб'єктів відповідно до мети конкретного його етапу. Цікавим у цьому плані та актуальним для нас вважаємо дослідження Є. Манузіної [5], в якому автор визначає три взаємопов'язані компоненти, що дозволяють оптимізувати процес професійної підготовки студента через його індивідуалізацію відповідно до особливостей конкретного студента:

- систематичне відстеження динаміки особистісного розвитку студента у процесі навчання у ВНЗ;
- створення психолого-педагогічних умов для розвитку особистості студента, його успішного навчання та професійного розвитку (при цьому на основі даних психолого-педагогічної діагностики розробляються індивідуальні та групові програми розвитку студента, визначаються умови його успішного навчання);
- створення спеціальних психолого-педагогічних умов для надання допомоги студентам, які мають проблеми у навчанні (цей компонент орієнтовано на студентів, у яких виявлено певні проблеми у пропедевтичній підготовці, у засвоєнні навчальної інформації, а також у соціально прийнятних нормах поведінки, спілкуванні з викладачами та іншими студентами).

Отже, можна визначити, що педагогічний супровід дозволяє, по-перше, здійснити діагностику у студентів індивідуальних особливостей, які вважаються необхідними для їхнього професійного майбутнього; по-друге, розробити індивідуальні програми професійної підготовки, що містять також

елементи особистісного розвитку, відповідно діагностованих особливостей кожного студента; по-третє, скорегувати відхилення від нормативності навчально-професійної діяльності студента, які можуть виникати упродовж процесу навчання.

Уважаємо особливо важливим для дослідження акцентуацію уваги на тому, що функція діагностики у межах педагогічного супроводу дозволяє здійснювати тестування рівня фахової підготовки іноземців на основних факультетах вищих навчальних закладів України (після закінчення ними курсу підготовчих факультетів), а індивідуалізований підхід до кожного іноземного студента у процесі навчальної діяльності сприяє комфортності його навчання за обраним фахом, дозволяє враховувати особливі індивідуальні потреби, впливаючи на індивідуальні мотиви його навчання, спрямовувати до розвитку особистісних активних задатків та здібностей.

Педагогічний супровід дозволяє особистості набувати індивідуальних рис в умовах масових форм навчання, оскільки спричиняє вплив на ті аспекти особистісних утворень, які потребують допомоги ззовні, із якими особистість або не може впоратись самотійно, або не усвідомлює проблему, що гальмує особистісний розвиток. Таким чином, педагог стає посередником між студентом як особистістю, яка формується, та умовами, у яких відбувається це формування.

Близькою за розумінням ролі педагога у педагогічному супроводі є його кураторська діяльність. Інститут кураторства існує у межах сучасної педагогічної системи достатньо довгий час, однак чимало викладачів недостатньо усвідомлюють завдання, які має вирішувати куратор навчальної групи, найважливішим із яких стає допомога в адаптації до навчальних та соціальних вимог студентської життєдіяльності. Пристосування до нової системи соціальних умов, до нових відносин визначає успішне оволодіння нормами і функціями майбутньої професійної діяльності.

Студентам доводиться осмислювати свою нову соціальну роль у процесі діяльності та спілкування. У результаті відбувається перетворення їхнього внутрішнього потенціалу за рахунок адаптаційних механізмів: когнітивного, емоційного і практичного, що детермінує поведінку студента в різних ситуаціях практичної діяльності.

У науковій думці визначається два види адаптації, що пов'язана із переходом особистості у статус «студента»: адаптація до навчальної діяльності

(зміна основних форм і методів навчання, ускладнення змісту навчальних предметів та ін.) і адаптація до нового соціального середовища (активне пристосування індивіду до вимог соціального середовища, вид взаємодії особистості чи соціальної групи з соціальним середовищем). Важливим компонентом соціальної адаптації виявляється узгодження оцінок, домагань індивіда, його особистих реальних та потенційних можливостей, цілей зі специфікою соціального середовища.

Педагогічний супровід є необхідним для навчальної адаптації, оскільки соціальну адаптацію людина має пройти самостійно, а у разі допомоги ззовні цей процес стає більш тривалим. Навпаки, найбільш швидке входження студентів у навчальне життя, створення оптимальних умов для цього є основною вимогою до процесу навчання. Успішна адаптація в навчальній групі виступає як необхідна умова продуктивної соціальної активності, професійного самовизначення особистості, розвитку індивідуальності.

Особливо важливим для нашого дослідження є визначення педагогічного супроводу Т. Ковальновою, яка висвітлює особливий тип гуманітарного педагогічного супроводу – тьюторський супровід. На думку дослідниці, тьютор – це педагог, який діє за принципом індивідуалізації та супроводжує побудову особистістю своєї індивідуальної навчальної програми [4].

Під педагогічним супроводом розуміється така навчально-виховна взаємодія, в ході якої студент діє за заздалегідь відомими нормами, а педагог створює умови для ефективного здійснення цієї дії. У ситуації тьюторського супроводу педагогічний акцент зміщується у бік самостійного розроблення прийнятних для даної особистості норм, які обговорюються з тьютором [4].

Пов'язуючи діяльність тьютора із його вмінням здійснювати різного роду вплив на студента, слід зупинитись на тих соціальних ролях, у межах яких відбуваються ці процеси впливу. Зокрема, Р. Овчарова виділяє такі соціальні ролі педагога-тьютора:

- посередник (сполучна ланка між особистістю та соціальними службами);
- захисник інтересів (захист законних прав особистості);
- учасник сумісної діяльності (спонукання людини до дії, соціальної ініціативи, розвитку здатності самому вирішувати власні проблеми);

- духовний наставник (соціальний патронаж, турбота про формування моральних, загальнолюдських цінностей у соціумі);
- соціальний терапевт (сприяння особистості в контактах із відповідними фахівцями, допомога у вирішенні конфліктних ситуацій);
- експерт (відстоювання прав вихованців, визначення методів допустимого компетентного педагогічного втручання у вирішенні його проблеми) [6, с. 73].

Слід зазначити, що всі ці ролі є дуже значними для тьютора-куратора, що працює з іноземними студентами. Так, уважаємо, що у процесі супроводу іноземного студента педагог має надати йому допомогу у спілкуванні з органами влади (міграційна служба, міліція), соціальними установами (поліклініка, торговельні центри, служби зв'язку); підготувати до відстоювання своїх інтересів у межах українського законодавства бути посередником у перемовинах студента із владними структурами; бути спроможним у налаштуванні іноземного студента на саморозвиток відповідно до його навчальних потреб, при цьому наполегливо і водночас коректно впливати на ті риси характеру вихованця, які заважають йому досягати значних результатів у діяльності. Отже, куратор групи іноземних студентів обов'язково має бути готовим до причетності у різних видах взаємодіяльності із вихованцями та надання їм у разі необхідності допомоги щодо вирішення або запобігання певних проблем.

Діяльність тьютора є психологомісткою, оскільки він має створювати умови для рефлексії вихованцем поточних результатів руху до мети, а також способів її досягнення, при цьому засоби тьюторської допомоги мають бути нежорсткими, а більше виявляти діагностико-рекомендувальний характер.

Висновки. Отже, аналіз теоретичних підходів до визначення поняття «педагогічний супровід» дозволив уточнити зміст його розуміння відносно формування особистості, здатної саморозвиватись. Педагогічний супровід забезпечує створення умов прийняття студентом оптимальних рішень в різних ситуаціях життєвого чи професійного вибору, допомагає в подоланні труднощів, сприяє створенню ситуацій успішності у досягненнях. Вдосконалення психолого-педагогічної підтримки ставить перед фахівцями нове завдання: стимулювати розвиток особистості не лише в комфортних умовах повсякденної допомоги, але й підсилювати її роль у постановці та

реалізації власних цілей, стимулювати її самостійність, ініціативність, суб'єктність.

Література

1. Газман О. С. Педагогическая поддержка детей в образовании или инновационная проблема / Новые ценности образования: десять концепций и эссе. – М.: Инноватор, 1995. – С. 58–63.

2. Казакова Е. И., Тряпицина А. П. Диалог на лестнице успеха. – СПб., 1997. – 160 с.

3. Казанцева А. А. Тьюторское сопровождение процесса адаптации иностранных студентов в вузе / А. А. Казанцева // Высшее образование в России. – 2012. – № 10. – С. 157–161.

4. Ковалева Т. М. Гуманитарные технологии и тьюторская практика// Открытое образование и региональное развитие: образование как сфера интересов инновационных сообществ. Материалы 6 Всероссийской научно-практической тьюторской конференции. – Томск, 2002.

5. Манузина Е. Б. Педагогическое сопровождение студентов в образовательном учреждении высшего профессионального образования Вестник Томского государственного педагогического университета. – 2011. – Выпуск № 1 (103) – С. 109–113.

6. Овчарова Р. В. Практическая психология в начальной школе / Р. В. Овчарова. – М. : Сфера, 1999. – 240 с. – С. 73–76.

7. Слостенин В. А. и др. Педагогика : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов ; под ред. В. А. Слостенина. – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 576 с.

8. Соколова Е. А. Педагогическое сопровождение и педагогическая поддержка: взаимосвязь и различия: материалы Всероссийской научно-методической конференции «Университетский комплекс как региональный центр образования, науки и культуры» (30 января – 1 февраля 2013 г.). – Оренбург : «Оренбургский государственный университет», 2013. – 496 с.

9. Чжефу С. Сутність, принципи, технології педагогічної підтримки іноземних студентів до навчання в українських ВНЗ / Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. праць. Вип. 29 (82). – Запоріжжя, 2013. – С. 562–567.